

КОНЦЕНТРАЦІЯ ДОКАЗОВОГО МАТЕРІАЛУ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ – ШЛЯХ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

*А.Г. ГУЛИК, кандидат юридичних наук,
суддя Львівського окружного адміністративного суду*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню процедур концентрації доказового матеріалу у цивільній справі в контексті оптимізації цивільного судочинства.

Обґрунтовується, що цивільні процесуальні законодавства багатьох європейських держав прийняли наукові концепти зосередження необхідного доказового матеріалу, модифікуючи, таким чином, ідеї німецьких та австрійських учених-процесуалістів XIX століття. Доводиться, що проблема концентрації доказів не може бути вирішена без пошуку належних форм взаємодії основоположних принципів цивільного процесу – змагальності та диспозитивності, з одного боку, та положень про керівництво судовим процесом і активні повноваження суду.

Автор аргументує, що для формування ефективного цивільної процесуальної форми концентрації доказів важливе значення має час і строки подання доказів. Дослідник виходить з того, що збільшення числа цивільних процесуальних обов'язків, і, насамперед, у сфері доказового права, має стати одним з напрямків оптимізації цивільного судочинства. Логічну завершеність механізму концентрації доказів надає встановлення цивільної процесуальної відповідальності (санкцій) за порушення передбаченого законом порядку здійснення процесуальних дій та невиконання процесуальних обов'язків.

Ключові слова: концентрація доказового матеріалу, судові докази, процесуальні обов'язки, цивільна процесуальна відповідальність, оптимізація цивільного судочинства, принципи цивільного процесу

Актуальність.

В аспекті теоретичного аналізу підготовчого провадження і поставленої проблематики оптимізації цивільного судочинства вважаємо правомірним звернення до основних проблем концентрації доказового матеріалу. І справа тут не стільки в неминущих дискусіях про зміст стадії підготовки справи до судового роз-

гляду, хоча істотна частина цивільної процесуальної діяльності суду і учасників судового процесу спрямована власне на наповнення доказової бази по справі. Йдеться про необхідність формування сучасних підходів до розуміння ролі та значення діяльності з концентрації доказів, що знаходить своє відображення у своєчасному і швидкому розгляді та вирішенні цивільно-правових спорів.

Не буде помилкою вважати, що недотримання строків розгляду цивільних справ тягне за собою значні негативні наслідки. І це аж ніяк не перебільшення. Навіть складно однозначно стверджувати, на кого справляє більший вплив наслідки несвоєчасного судового розгляду – на судову систему або права та інтереси учасників судового процесу. Навряд чи буде дана позитивна оцінка такої судової системи, яка не забезпечує розумну тривалість судових процесів. Одночасно з цим, нівелюється сама сутність судового захисту, а в більш широкому сенсі – її доступність для багатьох верст населення. А це вже один з показників ефективності самої судової влади. Отже, очікування і потреби суспільства в швидкому здійсненні правосуддя можуть стати і є однією з причин постійних кардинальних перетворень у сфері судової юрисдикції.

Повільне правосуддя тягне за собою негативні наслідки і для самих заінтересованих осіб. Насамперед, строки розгляду і вирішення цивільних справ безпосередньо впливають на вартість судового процесу для його учасників. Ніхто не зацікавлений у збільшенні навантаження несення судових витрат. Не можна скидати з рахунків і ту обставину, що розтягнуте в часі очікування судового рішення не знімає соціальної напруги, існуючого між сторонами, в певному контексті ставить під сумнів його справедливність.

У зв'язку з цим, підвищена увага законодавця та судової практики має бути зосереджена на етапі підготовчого провадження, і передусім, на судових процедурах, що дозволяють зосередити необхідний доказовий матеріал по цивільній справі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дочисленних аспектів проблеми підготовки справи до судового розгляду зверталися свого часу Ю. В. Білоусов, С. С. Бичкова, В. І. Бобрик, Н. Л. Бондаренко-Зелінська, С. В. Васильєв, О. В. Гетманцев, К. В. Гусаров, О. В. Дем'янова, В. В. Кома-ров, В. А. Кройтор, М. П. Курило, Ю. В. Навроцька, Ю. Д. Притика, Г. П. Тимченко, С. Я. Фурса та інші вчені-процесуалісти.

Незважаючи на проведені дослідження, поза теоретичним обґрунтуванням залишаються питання концентрації доказового матеріалу з огляду на оптимізацію цивільного судочинства.

Мета статті полягає у розробці теоретичних положень щодо концентрації доказового матеріалу у цивільній справі в контексті оптимізації цивільного судочинства.

Результати.

Не варто думати, що ідеї концентрації доказів – це результат розвитку сучасної теорії цивільного судочинства, нехай і в умовах помітного впливу на нього практики Європейського суду з захисту прав та основоположних свобод в частині дотримання розумного строку судового розгляду. Концепти, що розглядаються далеко не нові.

За свідченням дослідників, концепти концентрації доказів виникли і отримали свій розвиток у працях зарубіжних вчених у зв'язку із спробою вирішити проблему надмірної тривалості провадження у справі і знайти дієві способи прискорення руху цивільної справи.

Звертаючись до зарубіжної спадщини цивільної процесуальної думки

і законодавства, вчені підкреслюють, що Цивільне процесуальне законодавство 1877 р. Німеччині та Австрійський Статут цивільного судочинства 1895 р. створювалися на базі так званого загального процесу, основним принципом виступав принцип евентуальності, покликаним, перш за все, боротися з затягуванням судового розгляду (Малюкіна, 2008: 10–11).

Пошук оптимальної форми цивільного судочинства був характерний і для вітчизняної процесуальної доктрини, що зазнавала певний вплив західної цивілістичної думки. Слідом за Ф. Кляйном вітчизняні вчені-процесуалісти звернули свою увагу на важливість теоретичної розробки ідеї концентрації процесу (Васьковський, 1913: 356, 360, 413, 414).

На думку А. В. Малюкіної, у даний час ідея концентрації отримала розвиток в процесуальній науці багатьох зарубіжних країн. При цьому, дослідник звертає увагу, що в зарубіжній процесуальній доктрині фактично існує два розуміння концентрації процесу як правового явища.

Згідно з першим, концентрація являє собою універсальну вимогу, що пред'являється до судочинства на будь-якому історичному етапі і виражається в прагненні максимально зосередити процесуальний матеріал в рамках заданого проміжку часу. Згідно з другим – це принцип, який прийшов на зміну принципу евентуальності та отримав розвиток в умовах усного процесу.

Підсумком авторських роздумів стало визначення концентрації процесу як своєчасного вчинення процесуальних дій в належній послідовності з метою зосередження процесуального матеріалу в суді першої інстанції в обсязі, необхідному для правильного

і своєчасного вирішення справи, що також дозволяє при необхідності забезпечити ефективну перевірку судового рішення в майбутньому (Малюкіна, 2008: 7, 13).

Продовжуючи міркування в заданому А. В. Малюкіною напрямку, зазначимо, що реформи цивільного судочинства, що відбулися за два останні десятиліття в зарубіжних країнах на різних континентах, є свідченням життєздатності та виправданості використання категорії «концентрація доказів» для позначення комплексу здійснюваних цивільних процесуальних дій. В тому чи іншому сенсі, але цивільні процесуальні законодавства багатьох держав сприйняли наукові концепти зосередження необхідного доказового матеріалу, модифікуючи, таким чином, ідеї німецьких та австрійських учених-процесуалістів XIX століття.

В. Некрошюс, аналізуючи етап підготовки до судового розгляду в суді першої інстанції в цивільному процесі Литви, Латвії та Естонії, акцентував увагу на основній його меті, зокрема, щодо забезпечення встановлення істотних обставин справи і подання доказів, що підтверджують або спростовують їх з метою розгляду справи по суті в першому судовому засіданні (Некрошюс, 2005: 315).

О. М. Здрок в своєму дослідженні цивільного процесу зарубіжних країн з посиланнями на ЦПК Литви писала, що проголошення принципу безперервності в цивільному судочинстві зазвичай супроводжується введенням гарантуючого його дотримання правила про концентрацію доказового матеріалу, згідно з яким сторони стимулюються до подання наявних у них доказів на початкових стадіях процесу до початку судового розгляду (Здрок, 2005: 115).

О. В. Кудрявцева, в результаті вивчення цивільного судочинства Англії і новелізації англійського процесуального законодавства, відзначає особливості дій суду і сторін на етапі підготовки справи до розгляду в судовому засіданні, що уособлюють новий інститут цивільного процесуального права – управління справою. Управління рухом справи не тільки дозволяє мінімізувати затримки у розгляді справи або уникнути їх – воно фактично є концептуальною основою організації управління діяльністю суду в цілому, оскільки слугує забезпеченню реалізації головного завдання, що стоїть перед судом – своєчасному здійсненню правосуддя (Кудрявцева, 2008: 61–62).

П. М. Макаров говорить про існування в Німеччині механізму концентрації процесуального матеріалу. Під останнім розуміється сукупність правових інструментів, призначених для забезпечення оперативного (своєчасного) зосередження значущого для справи процесуального матеріалу з метою своєчасного вирішення спору в найменшій кількості судових засідань. Іншими словами, названий правовий механізм служить тому, щоб значимий для справи процесуальний матеріал був зосереджений по можливості в повному обсязі на ранньому етапі провадження (настільки рано, наскільки це можливо), щоб, відповідно, спір міг бути вирішений своєчасно та в найменшій кількості судових засідань (Макаров, 2014: 25).

Як бачимо, ідеї концентрації доказового матеріалу сьогодні дуже затребувані, оскільки сприяють формуванню оптимальної моделі правосуддя з цивільних справ. Український законодавець у 2017 р. також вніс суттєві зміни в порядок здійснення цивільної процесуальної діяльності.

В якості вихідної тези зазначимо, що проблема концентрації доказів не може бути вирішена без пошуку належних форм взаємодії основоположних принципів цивільного процесу – змагальності та диспозитивності, з одного боку, та положень про керівництво судовим процесом і активні повноваження суду. Це вже проблема не одного століття. Тут ми свідомо не називаємо керівництво процесом і активність суду принципами цивільного судочинства. Думається, що питання системи принципів залишається ще досі відкритим. Хоча безперечно, що і те і інше положення – це не пересічні юридичні явища, з якими повинні кореспондуватися правове регулювання і судова практика (Пацація, 2016: 63).

Спробуємо визначити підходи вітчизняного законодавця до вирішення питань взаємодії та взаємозалежності функціональних принципів цивільного процесу крізь призму проблеми концентрації доказів. Стаття 12 ЦПК України має назву «Змагальність сторін».

У цій статті власне мова йде про два самостійні явища – змагальність сторін і судове керівництво процесом. Чи вважає законодавець повноваження щодо керівництва процесом частиною принципу змагальності? Мабуть, так. Тоді не зовсім зрозуміло, чому стаття, що розглядається називається змагальність сторін. Вважаємо, що все ж таки, це більшою мірою помилкове рішення, поєднати в одній статті загальні правила щодо змагальності та керівництва процесом. Хоча варто визнати генетичний зв'язок уявлень про змагальність та керівництво процесом.

І якщо перші чотири частини ст. 12 ЦПК України присвячені змагальності цивільного процесу, кількість

проведених теоретичних досліджень якої досить значна. То остання частина статті заслуговує, на наш погляд, більш пильної уваги.

Судове керівництво процесом було відомо ще пореформеному цивільному процесуальному законодавству та правовій думці (Васьковський, 1913: 375–377). Зовсім інша справа з науковими уявленнями про активність суду в цивільному судочинстві. За свідченням О. П. Чистякової, ще в минулому столітті вчені-процесуалісти намагалися і не могли знайти ту золоту середину у вирішенні проблеми активності суду, яка б більшою мірою відповідала природі і завданням цивільного судочинства.

На думку цитованого автора, зміст проблеми активності суду в цивільному процесі зводиться до наступних головних питань, що поставлені перед сучасними процесуалістами: чи може суд, якою мірою і в яких формах впливати на рух самого процесу (його виникнення, розвиток, закінчення); як повинні співвідноситися активні повноваження суду в цій області з процесуальними правами зацікавлених в результаті справи осіб; наскільки широкими повинні бути повноваження суду в з'ясуванні обставин справи (процесуальному пізнанні істини), кому повинна належати ініціатива в доказуванні, чи повинен суд зберегти в цій галузі які-небудь активні повноваження і в яких формах (Чистякова, 1997: 3–4).

Треба зазначити, що в ЦПК України в редакції 2017 р. зроблена спроба знову вирішити поставлені питання. Не зупиняючись в даній частині роботи на повноваженнях суду по збиранню доказів, лише зазначимо, що концепція активності суду базується на приматі публічних засад у цивільному

процесі. Відповідно, в процесуальній діяльності суду, спрямованій на охорону і захист публічних інтересів необхідно шукати обґрунтування і конкретні прояви повноважень *ex officio*.

Очевидно, що обидві розглянуті засади, поряд з принципами цивільного процесу безпосередньо впливають на механізм концентрації доказів, так само як і на характеристику сутності самої моделі правосуддя з цивільних справ.

У такому напрямку і продовжимо дослідження норм цивільного процесуального законодавства України. Для формування ефективного цивільної процесуальної форми концентрації доказів важливе значення має час і строки подання доказів. Якщо ЦПК 2004 р. передбачав, що сторони зобов'язані подати докази або повідомити про них суд до або під час попереднього судового засідання у справі, то відповідно до ст. 83 ЦПК України в редакції 2017 р., сторони та інші учасники справи подають докази у справі безпосередньо до суду. Позивач, особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати докази разом з поданням позовної заяви.

Відповідач, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, повинні подати суду докази разом з поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи.

Докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом не приймаються, крім випадку, коли особа, яка їх подає, обґрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від неї.

Як бачимо, законодавець встановлює більш стислі строки для подання доказів, обмежуючи сторони та інших учасників судового процесу

ранньою стадією цивільного судочинства. Це нововведення представляється корисним, особливо в гармонійному поєднанні з процедурами обміну змагальними документами.

Зрозуміло, що вітчизняна практика цивільного судочинства не оперує таким понятійно-категоріальним апаратом. Але не буде помилкою вважати, що вперше на ниві вітчизняного правознавства сприйнятті елементи такої процедури. Так, копії доказів (крім речових доказів), що подаються до суду, заздалегідь надсилаються або надаються особою, яка їх подає, іншим учасникам справи. Суд не бере до уваги відповідні докази у разі відсутності підтвердження надсилання (надання) їх копій іншим учасникам справи, крім випадку, якщо такі докази є у відповідного учасника справи або обсяг доказів є надмірним, або вони подані до суду в електронній формі, або є публічно доступними. Докази, які не додані до позовної заяви чи до відзиву на неї, якщо інше не передбачено цим Кодексом, подаються через канцелярію суду, з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або в судовому засіданні з клопотанням про їх приєднання до матеріалів справи (ст. 83 ЦПК України).

Звертають на себе увагу і положення ст. 174 ЦПК України, які передбачають види та зміст заяв по суті справи. Заявами по суті справи є: позовна заява; відзив на позовну заяву (відзив); відповідь на відзив; заперечення; пояснення третьої особи щодо позову або відзиву. Подання заяв по суті справи є правом учасників справи. Суд може зобов'язати державний орган чи орган місцевого самоврядування подати відповідну заяву по суті справи (крім позовної заяви).

Закріплюючи такі види заяв по суті справи, вітчизняний законодавець, тим не менш, знову повертає нас до проблеми правової природи доказової діяльності. Подання доказів є правом або обов'язком? Цілком позитивну відповідь на це питання можна отримати, виходячи із змісту норми ст. 174 ЦПК України, яка прямо вказує, що подача заяв по суті справи є правом учасників справи.

Вважаємо, що законодавець, так до кінця і не зміг визначитися з концепцією правового регулювання. Дійсно, чому необхідно віддати перевагу – широкій свободі учасників справи у виборі варіантів своєї поведінки або наданню їх діяльності характеру юридичних обов'язків? В силу ст. 178 ЦПК України, у разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом рядків без поважних причин суд вирішує справу за наявними матеріалами.

Очевидно, що законодавець розуміє, що важливо знайти баланс між диспозитивними правами сторін та інтересами правопорядку, публічними інтересами в належному здійсненні правосуддя. Збільшення числа цивільних процесуальних обов'язків, і, насамперед, у сфері доказового права, має стати одним з напрямків оптимізації цивільного судочинства.

Крім того, законодавець демонструє диференційований підхід до питання часу подання заяв по суті справи та доказів, що їх обґрунтовують. В одному випадку йдеться про час, не пізніше першого підготовчого засідання по справі, в іншому – завчасно до початку розгляду справи по суті. Ці терміни мають пряме відношення до формування механізму концентрації доказів.

Логічну завершеність механізму концентрації доказів надає встанов-

лення цивільної процесуальної відповідальності (санкцій) за порушення передбаченого законом порядку здійснення процесуальних дій та невиконання процесуальних обов'язків. Мабуть, це одна з ключових проблем сучасного цивільного судочинства.

ЦПК України в редакції 2017 р. передбачає такі види несприятливих наслідків. У разі неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, а також за неподання таких доказів з причин, визнаних судом неповажними, суд застосовує до відповідної особи заходи процесуального примусу, передбачені цим Кодексом.

Заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених цим Кодексом випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

Суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штрафу у сумі до від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадках: 1) невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу; 2) зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству; 3) неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин; 4) невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи

касаційну скаргу, відповіді на відзив, заперечення іншому учаснику справи у встановлений судом строк.

Як бачимо, вітчизняний законодавець та судова практика намагаються максимально використовувати весь наявний набір санкцій для спонукання та стимулювання учасників судового процесу діяти добросовісно і відповідно до цілей цивільного судочинства. Звичайно, запропонована модель цивільної процесуальної відповідальності, що включає в себе і главу про заходи процесуального примусу та окремі санкції, розташовані по ходу руху цивільної справи потребує подальшого критичного осмислення. Водночас, жодна цивільна процесуальна система не може ефективно функціонувати без належної кількості санкцій за порушення нормального ходу цивільного судочинства.

Висновки і перспективи.

Проведений аналіз дає підстави для висновку, що реформи цивільного судочинства, що відбулися за два останні десятиліття в зарубіжних країнах є свідченням життєздатності та виправданості використання категорії «концентрація доказів» для позначення комплексу здійснюваних цивільних процесуальних дій. В тому чи іншому сенсі, але цивільні процесуальні законодавства багатьох держав сприйняли наукові концепти зосередження необхідного доказового матеріалу, модифікуючи, таким чином, ідеї німецьких та австрійських учених-процесуалістів XIX століття.

Проблема концентрації доказів не може бути вирішена без пошуку належних форм взаємодії основоположних принципів цивільного процесу – змагальності та диспози-

тивності, з одного боку, та положень про керівництво судовим процесом і активні повноваження суду. Для формування ефективного цивільної процесуальної форми концентрації доказів важливе значення має час і строки подання доказів. Збільшення числа цивільних процесуальних обов'язків, і, насамперед, у сфері доказового права, має стати одним з напрямків оптимізації цивільного судочинства. Логічну завершеність механізму концентрації доказів надає встановлення цивільної процесуальної відповідальності (санкцій) за порушення передбаченого законом порядку здійснення процесуальних дій та невиконання процесуальних обов'язків.

Список використаних джерел

1. Малюкіна А.В. Принцип концентрации гражданского процесса: основные теоретические положения и их реализация: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2008. 26 с.
2. Васильковский Е.В. Курс гражданского процесса. Москва: Издание Бр. Башмаковых, 1913. Том 1. 691 с.
3. Некрошюс В. Подготовка к судебному разбирательству в суде первой инстанции в гражданском процессе Литвы, Латвии и Эстонии. Гражданский процесс: наука и преподавание / Под ред. М.К. Треушниковой, Е.А. Борисовой. Москва: ОАО «Издательский Дом «Городец», 2005. С. 315.
4. Здрок О.Н. Гражданский процесс зарубежных стран: учебное пособие. Москва: Изд-во деловой и учебной литературы, 2005. 176 с.
5. Кудрявцева Е.В. Гражданское судопроизводство Англии. Москва: Издательский Дом «Городец», 2008. 319 с.
6. Макаров П.Н. Концентрации процессуального материала при разрешении гражданских споров в судах Германии: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2014. 232 с.
7. Пацация М.Ш. Принцип процессуальной активности суда или принцип судебного руководства процессом? Закон. 2016. № 1. С. 63–75.
8. Чистякова О. П. Проблема активности суда в гражданском процессе РФ: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1997. 195 с.

References

1. Maliukyna, A.V. (2008). Pryntsyp kontsentratsyyi hrazhdanskoho protsessu: osnovnye teoretycheskiye polozheniya y ykh realizatsiya [The principle of concentration of the civil process: basic theoretical principles and their implementation]. Moskva, 26 (in Russian).
2. Vaskovskiy, E.V. (1913). Kurs hrazhdanskoho protsessu [Civil Procedure Course]. Moskva: Yzdanye Br. Bashmakovykh, 1: 691 (in Russian).
3. Nekroshius, V. (2005). Podgotovka k sudebnomu razbyratelstvu v sude pervoy instantsyy v hrazhdanskom protsesse Lytvy, Latvy y Estonyy. Hrazhdanskiy protsess: nauka y prepodavanye [Preparation for trial in the court of first instance in the civil proceedings of Lithuania, Latvia and Estonia. Civil process: science and teaching] / Pod red. M.K., Treushnykova, E.A., Borysovoi. Moskva: ОАО «Yzdatelskiy Dom «Horodets», 315 (in Russian).
4. Zdrok, O.N. (2005). Hrazhdanskiy protsess zarubezhnykh stran [Civil process of foreign countries]. Moskva: Yzd-vo delovoi y uchebnoi lyteratury, 176 (in Russian).
5. Kudriavtseva, E.V. (2008). Hrazhdanskoe sudoproizvodstvo Anhlyy [Civil proceedings in England]. Moskva: Yzdatelskiy Dom «Horodets», 319 (in Russian).
6. Makarov, P.N. (2014). Kontsentratsyyi protsessualnogo materyala pry razreshenyyi hrazhdanskiykh sporov v sudakh Hermany [Concentration of procedural material in resolving civil disputes in German courts]. Moskva, 232 (in Russian).

7. Patsatsyia, M.Sh. (2016). Pryntsyp protsesualnoi aktyvnosti suda yly pryntsyp sudebnoho rukovodstva protsessom? Zakon [The principle of procedural activity of the court or the principle of judicial management of the process? Law], 1: 63–75 (in Russian).
8. Chystiakova, O. P. (1997). Problema aktyvnosti suda v hrazhdanskom protsesse RF [The problem of court activity in the civil process of the Russian Federation]. Moskva, 195 (in Russian).

A. Gulyk (2020). CONCENTRATING EVIDENCE IN A CIVIL CASE AS A WAY TO OPTIMIZE CIVIL PROCEDURE. *Law. Human. Environment*, 11(2): 81-89.
<https://doi.org/10.31548/law2020.02.010>.

Summary. *The article is the study of procedures for concentrating evidence in a civil case in the context of optimizing civil procedure.*

It is substantiated that the civil procedural legislation of many European states has adopted scholarly concepts of concentrating the necessary evidence, thereby modifying the ideas of German and Austrian scholars doing researches on civil procedure in the 19th century. It is argued that the problem of concentrating evidence cannot be solved without the search for appropriate forms of interaction of the fundamental principles of the civil procedure, adversariality and optionality, and of the provisions on the court's administering the trial and its active authority.

The author argues that the time of and the periods for the presentation of evidence play an important part in the formation of an effective civil procedural form of concentrating evidence. The researcher bases himself on the fact that an increasing number of civil procedural obligations, primarily in the field of law of evidence, should be one of the directions for optimizing civil procedure. Establishing civil procedural liability (sanctions) for violation of the procedure for carrying out procedural actions and for failure to fulfill procedural obligations stipulated by law makes for logical coherence of the mechanism of concentrating evidence.

Keywords: *concentrating of evidence, judicial evidence, procedural obligations, civil procedural liability, optimization of civil procedure, principles of civil procedure*
